שֶׁשְּׁמֶשַׁי סופר המלך, היה מוֹחֵק מדברי הימים את המעשה
שמרדכי הציל את המלך, וְהמלאך גַּבְרִיאֵל היה חוזר וכוֹתֵב אותו
שוב, ולכן נאמר 'כתוב', כיון שנכתב כעת מחדש. אָמַר רַבִּי אַפֵּי,
מכאן דְּרַשׁ רַבִּי שִׁילָא אִישׁ כְּפָר תְּמַרְתָּא, וּמַה כְּתָב שֶׁלְּמַטָּה שֶׁלּוֹכוּתָן
שֶׁל יִשְׂרָאֵל – דברים שנכתבו בעולם הזה לטובת ישראל, אֵינוֹ
נִמְחָק – לא יכולים שונאי ישראל למחקו ולהעלימו, כָּתְב שֶׁנִּכְתַּב
לְמַעְלָה להודיע מעלתם של ישראל, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שנשמר ואינו
נמחק.

'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה נַּעֲשָׂה יְקָר וּגְדוּלָּה לְמָרְדֳּכַי עַל זֶה, וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי
הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו [עדיין] לֹא נַעֲשָׂה עִמּוֹ דָּבָר'. אָמַר רָבָא, מה
שהסכימו המשרתים לתת שכר למרדכי, לֹא היה מִפְּנֵי שֶׁאוֹהֲבִין
אֶת מָרְדֳּכַי, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁשּׂוֹנְאִים אֶת הָמָן, ורצו ששונאו יקבל שכר
מהמלך.

'וְהָמָן בָּא וגו' לְאמֹר לַמֶּלֶךְ לִתְלוֹת אֶת מָרְדֳּכַי עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הֵכִין
לוֹ'. תָּנָא, תיבת 'לו' מיותרת, ויש לדרוש, לוֹ הֵכִין – הכנת העץ
היתה עבור עצמו, שבסוף הוא יתלה עליו.

'וַעֲשֵׂה כֵּן לְמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ'. האריך לפרט למי
יעשה כך, משום שהמן היתמם וְאָמַר לַיהוה לאחשורוש, מַנּוּ מָרְדֳּכַי
– מי זה מרדכי. אָמַר לַיהוה אחשורוש, 'הַיְּהוּדִי'. אָמַר לַיהוה המן, מוּבָא
מָרְדֳּכַי אִיבָּא בִּיהוּדָאֵי – הרבה יהודים קרואים מרדכי. אָמַר לַיהוה
אחשורוש, מרדכי היהודי 'הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ'. וכיון שהבין המן
שיצטרך לתת כבוד למרדכי, אָמַר לַיהוה המן למלך, סַגֵּי לַיהוה בְּחַד
דְּיסָקָרְתָּא – די אם תתן למרדכי כפר אחד במתנה, אֵי נַמִּי בְּחַד
נַהֲרָא – או שיקבל נהר אחד, ויהיה לו ממנו רווח לגבות מכס מן
העוברים בו, אבל אין ראוי להלבישו בגדי מלכות ולהרכיבו על
סוס המלך. אָמַר לַיהוה אחשורוש, בנוסף למה שהצעת בתחילה
לבישת בגדי מלכות ורכיבה על סוס המלך, הָא נַמִּי הַב לַיהוה – תן
לו גם כפר או נהר. וזהו הביאור במה שאמר אחשורוש להמן, 'אַל
תַּפֵּל דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ'.

'וַיִּקַּח הָמָן אֶת הַלְּבוּשׁ וְאֶת הַסּוּס'. הגמרא מביאה את פרטי
המעשה: אָזַל אַשְׁכְּחֵיהּ – הלך המן ומצא את מרדכי, דְּיָתְבִי רַבָּנַן
קַמֵּיהּ – כשתלמידיו יושבים לפניו, וּמַתְנֵי לְהוּ הִלְכוֹת קְמִיצָה לְרַבָּנַן
– ומרדכי מראה להם בידו כיצד נוטלים קומץ מן המנחה. בֵּינַיְיהוּ
דְּחַזְיֵיהּ מָרְדֳּכַי דְּאַפֵּיק לְקַבָּלֵיהּ וְסוּסֵיהּ מֵיחַד בִּידֵיהּ – כשראה מרדכי
את המן יוצא לקראתו וסוסו אחוז בידו, מֵירְתַּת – פחד. אָמַר לְהוּ
מרדכי לְרַבָּנַן – לתלמידיו, הַאי רַשִּׁיעָא לְמִיקְטַל נַפְשֵׁי קָא אָתֵי –
הרשע הזה [–המן] בא להרגני, זִילוּ מְקַמֵּיהּ דִּי לֹא תִּבְווּ בְּנַחְלָתוֹ –
התחבאו מפניו שלא תנזקו ממנו. בְּהַהִיא שַׁעֲתָא – באותה שעה,
נְתַעֲטֵף מָרְדֳּכַי בטליתו, וְקָם לַיהוה לְצַלּוֹתָא – ונעמד להתפלל ולבקש
רחמים שינצל מהמן הרשע, אֲתָא הָמָן וְיָתֵיב לַיהוה קַמֵּייהוּ – בא המן
והתיישב לפני מרדכי ותלמידיו, וְאוֹרִיךְ עַד דְּפָלִיק מָרְדֳּכַי לְצַלּוֹתֵיהּ
– והמתין עד שסיים מרדכי את תפילתו. אָמַר לְהוּ – שאל המן את
התלמידים, בְּמַאי עָסְקִיתוּ – במה אתם עוסקים כעת. אָמְרוּ לַיהוה
התלמידים, בְּזַמַּן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּים, מַאן דְּמִנַּדֵּב מִנְחָה – מי
שמתנדב להביא קרבן מנחה, מָלֵיתֵי מְלֵי קוּמְצֵיהּ דְּסוֹלְתָא – מרים
ממנה מלוא הקומץ סולת, ומקריבו על המזבח [ושאר הסולת ניתן
לאכילת הכהנים], וּמְתַכַּפֵּר לַיהוה עוונותיו. אָמַר לְהוּ המן, אָתָא
קוּמְצֵי קְמִחָא דִּידְכוּ – בא מלוא הקומץ שלכם שאתם מקריבים
לה', וְדָחֵי עֲשָׂרָה אַלְפֵי כִּכְרֵי כַּסְפָּא דִּידֵי – ודחה את עשרת אלפי
ככר כסף שאמרתי לתת לאחשורוש לאבדכם. אָמַר לַיהוה מרדכי
להמן, רָשָׁע, עֶבֶד שָׁקָנָה נְכָסִים, עֶבֶד לְמִי וּנְכָסִים לְמִי, הרי הם של
אדונו, והרי עבדי אתה, וכיצד אמרת 'כספא דידי', הרי זה כספי.
אָמַר לַיהוה המן למרדכי, קוּם לְבוּשׁ הָנֵי מָאנֵי – בגדי מלכות אלו,
וּרְכוּב הַאי סוּסְיָא – ועלה על הסוס הזה, דְּבָעֵי לָךְ מַלְכָּא – שהמלך
רוצה ביקרך. אָמַר לַיהוה מרדכי, לֹא יָכִילְנָא – איני רשאי ללבוש
בגדי המלך ולרכב על סוסו עַד דְּעָיְילְנָא לְבֵי בָּנֵי וְאֶשְׁקוֹל לְמֵזֵיהּ –
עד שאכנס לבית המרחץ ואתרחץ, ואסתפר, דְּלָאו אוֹרַח אַרְעָא
לְאִשְׁתַּמּוֹשֵׁי בְּמָאנֵי דְּמַלְכָּא הָכִי – שאין זה דרך ארץ להשתמש
בכלי מלכות כשאדם בניוולו. כיון ששמעה זאת אסתר, שָׁדְרָה
אֶסְתֵּר וַאֲסַרְתִּינְהוּ לְכוּלְהוּ בֵּי בָּנֵי, וּלְכוּלְהוּ אוּמָנֵי – שלחה אסתר
וציותה להחביא את כל הבלנים והספרים, ולא היתה להמן
ברירה, וְעַיְּילֵיהּ אִיהוּ לְבֵי בָּנֵי – הכניסו בעצמו לבית המרחץ,
וַאֲסַחֵיהּ – רחצו, וְאָזִיל וְאַיְיתֵי זוּזֵי מֵבֵיתֵיהּ – הלך והביא מספריים
מביתו, וְקָא שָׁקִיל בֵּיהּ מְזֵיהּ – וגזר בו את שערותיו. בַּהֲדֵי דְּקָא
שָׁקִיל לֵיהּ – בשעה שסיפר את מרדכי, אֵינָנֵר – היה קרוב למות,
וְאִיתְּנַח – ונאנח, אָמַר לֵיהּ מרדכי, אַמַּאי קָא מִיתְנַחְתְּ – מדוע אתה
נאנח. אָמַר לֵיהּ המן, גְּבָרָא דַּהֲוָה חָשִׁיב לֵיהּ לְמַלְכָּא מַכּוּלְהוּ
רַבְרְבָנֵי טְפֵי – אדם שהיה חשוב אצל המלך מכל השרים, הַשְׁתָּא
לִישַׁוְּוֵיהּ בַּלְאנֵי וְסַפָּר – כעת נעשה בלן וספר. אָמַר לֵיהּ מרדכי,
רָשָׁע, וְלָאו סַפָּר שֶׁל כְּפָר קַרְצוּם הָיִיתָ, ואם כן חזרת למה שהיית,
ומדוע אתה נאנח. וכן תָּנָא בברייתא, הָמָן סַפָּר שֶׁל כְּפַר קַרְצוּם הָיָה
עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה.

בָּתַר דְּשַׁקְּלִינְהוּ לְמַזֵּיהּ, לַבְּשִׁינְהוּ לְמָאנֵיהּ – אחר שסיפר המן את
מרדכי, הלבישו את הבגדים. אָמַר לֵיהּ המן, סָךְ וְרָכֵב – עלה על
הסוס וארכיבך. אָמַר לֵיהּ מרדכי, לֹא יָכִילְנָא לעלות על הסוס,
דְּכַחֵישָׁא חֵילְאִי מִימֵי תַּעֲנִיתָא – שנחלש כוחי מהתענית. גָּחַן –
התכופף המן, וְסָלִיק – ומרדכי עלה על גבו ועלה על הסוס. כִּי
סָלִיק – בעלייתו בָּעָא בֵּיהּ מרדכי בהמן, אָמַר לֵיהּ המן, וכי לֹא כָּתְבִי
לְכוּ (משלי כד יז) 'בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח', ובודאי שאין לבעוט בו.
אָמַר לֵיהּ מרדכי, הָנֵי מִילֵּי שאסור לשמוח, בְּיִשְׂרָאֵל, אֲבָל בְּדִידְכוּ
[–באומות העולם] כָּתְבִי (דברים לג כט) 'וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ'.

המן הרכיבו את מרדכי על הסוס, 'וַיִּקְרָא לְפָנָיו כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ
אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ'. כִּי הֲוָה נָקְטִי וְאָזִיל בִּשְׁבִילָא דִּבְנֵי הָמָן
– כשהלך המן ועבר בשביל שליד ביתו, חֲווֹתֵיהּ בָּרְתֵיהּ דְּקַיְּימָא
אַאִינְּרָא – ראתה אותו בתו שעמדה באותה שעה על הגג, סָבְרָה –
היא חשבה, הַאי דְּרָכִיב, אֲבוּהָ – זה שרוכב על הסוס הוא אביה
[–המן], וְהַאי דְּמַכְּנֵי קַמֵּיהּ – וזה שהולך לפניו ומנהיג את הסוס
הוא מָרְדְּכַי. שָׁקְלָה עֲצִיצָא – נטלה כלי חרס דְּבֵית חַבְּצַּה [שהוא
מאוס ביותר], וּשְׁדִיתֵיהּ אַרֵישָׁא דַּאֲבוּהָ – והשליכה אותו על ראש
אביה. דְּלֵי עֵינֵיהּ – הגביה המן את עיניו לראות מי המשליך, וְחָזֵית
דַּאֲבוּהָ הוּא – ואז ראתה בתו שזה אביה, ומרוב צער נָפְלָה מֵאִינְּרָא
לְאַרְעָא – נפלה מהגג לארץ וּמֵתָה.

אומרת הגמרא: וְהֵיינוּ [–ולפי זה מובן מה] דִּכְתִיב, 'וַיָּשָׁב מָרְדֳּכַי אֶל
שַׁעַר הַמֶּלֶךְ', ואינו מובן, שהרי שיבה היינו חזרה למצב הקודם,
והרי לא היה קודם בשער המלך, שהרי היה לומד עם תלמידיו.
אלא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הכוונה שֶׁשָּׁב לְשַׁקּוֹ וּלְתַעֲנִיתוֹ, ועשה זאת
בשער המלך. ובהמשך הפסוק נאמר, 'וְהָמָן נִדְחַף אֶל בֵּיתוֹ אָבֵל
וַחֲפוּי רֹאשׁ', והיינו שהיה אָבֵל עַל בֵּיתוֹ שמתה, וַחֲפוּי רֹאשׁ עַל
הבזיון והשפלה שֶׁאֵירַע לוֹ.

'וַיְסַפֵּר הָמָן לְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וּלְכָל אֹהֲבָיו וגו' אֵת כָּל אֲשֶׁר קָרָהוּ, וַיֹּאמְרוּ
לוֹ חֲכָמָיו וְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ'. בתחילה קָרֵי לְהוּ 'אֹהֲבָיו', וְאחר כך קָרֵי לְהוּ
'חֲכָמָיו', ומזה שלא קראם חכמים מתחילה, משמע שלא היו
חכמים בעצם, ורק משום סיבה שאירעה נקראו חכמים לפי שעה.
מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הָאוֹמֵר דָּבָר חָכְמָה מחכמת
התורה, אֲפִילּוּ בְּאוּמּוֹת הָעוֹלָם, נִקְרָא חָכָם. ודבר החכמה הוא מה
שאמרו להמן, 'אִם מִזֶּרַע הַיְּהוּדִים מָרְדֳּכַי וגו' לא תוּכַל לוֹ כִּי נָפוֹל
תִּפּוֹל לְפָנָיו', והיינו שיש זרע ביהודים שאם הוא בא מהם לא תוכל
לו. וכך אָמְרוּ לַיהוה, אִי מִשָּׁאר שִׁבְטִים קָאָתֵי מרדכי, יָכְלַת לַיהוה –
יתכן ותוכל לנצח אותו, וְאולם אִי מרדכי בא מִשֵּׁבֶט יְהוּדָה וּבְנְיָמִין
וְאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה, ודאי דְּלֹא יָכְלַת לַיהוה, ששבטים אלו התברכו
שינצחו את אויביהם. יְהוּדָה, דִּכְתִיב בברכת יעקב ליהודה (בראשית
מט ח) 'יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ'. אֵינָךְ – בנימין אפרים ומנשה, דִּכְתִיב בְּהוּ
(תהלים פ ג) 'לִפְנֵי אֶפְרַיִם וּבִנְיָמִין וּמְנַשֶּׁה עוֹרְרָה אֶת גְּבוּרָתֶךָ', ואם ה'
מעורר גבורתו לעוזרם, ודאי שלא ניתן לנצחם.

'כִּי נָפוֹל תִּפּוֹל לְפָנָיו'. דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר אַלְעַאי, שֶׁתֵּי נְפִילוֹת הָלְלוּ
לָמָּה – מהו כפילות הלשון 'נפול תפול'. אָמְרוּ לוֹ אוהביו להמן,
אוּמָּה זוֹ [–ישראל] מְשׁוּלָּה לֶעָפָר, שנאמר (בראשית יג טז) 'וְשַׂמְתִּי אֶת
זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ', וּמְשׁוּלָּה לַכּוֹכָבִים, שנאמר (שם טו ה) 'וְסִפֹּר

המשך בעמוד קנה

הַכּוֹכָבִים וגו' כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ, כְּשֶׁהֵן יוֹרְדִין, יוֹרְדִין עַד עָפָר הנדרס על ידי הכל, וכך הכל מושלים בהם, וּכְשֶׁהֵן עוֹלִין, עוֹלִין עַד לַכּוֹכָבִים, שכשם שאי אפשר לאדם לעלות עד הכוכבים, כך לא יכולה שום אומה לשלוט בהם. ולכן כפל הכתוב 'נפול תפול', שכאשר אתה תיפול הוא יעלה, והרי זה כנפילה כפולה.

וְסָרְסֵי הַמֶּלֶךְ הֵנִיעוּ וַיָּבֶהָלוּ לְהָבִיא אֶת הָמָן'. ובציווי המלך להביא את המן נאמר (אסתר ה ה) 'מַהֵרוּ אֶת הָמָן', ומדוע שינה הכתוב ללשון בהלה, אלא מְלַמֵּד, שֶׁהֲכִיאוּהוּ בְּבֶהָלָה, ולא הספיק להתרחץ מהטינוף שנדבק בו.

'כִּי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי וגו' כִּי אֵין הַצָּר שֹׁוֶה בְּנֶזֶק הַמֶּלֶךְ'. אָמְרָה לוֹ אסתר לאחשורוש, צָר [–צורר] זֶה – המן, אֵינוֹ שֹׁוֶה בְּנֶזֶק שֶׁל מֶלֶךְ – אינו חושש שהמלך ינזק. שבעבר אֵיקַנֵי בָּהּ [–קינא] בְּוַשְׁתִּי וְקָטָלָהּ – ויעץ למלך להרגה, הַשְׁתָּא אֵיקַנֵי בְּרִידֵי וּמְבָעֵי לְמִקְטְלֵי – ובעת מקנא בי, ומבקש להרגני עם עמי.

'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה'. שואלת הגמרא: וַיֹּאמֶר וַיֹּאמֶר לָמָּה לִי – למה כתוב 'ויאמר' פעמיים. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אסתר שמעה את דברי המלך אליה פעמיים, גם מפיו, וגם מהמתורגמן, שבְּתְחִלָּה – עד שגילתה אסתר לאחשורוש את מולדתה, הוא דיבר איתה עַל יְדֵי תּוּרְגְּמָן, שאין כבוד למלך לדבר עם פשוטי עם, אולם בֵּינָן דְּגִילַתְהּ לו את מולדתה, וְאָמְרָה לֵיהּ מִדְּבִית שָׁאוּל קָאָתֵינָא – שהיא נכדתו של שאול המלך, מֵיָד 'וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה' פעם נוספת ללא מתורגמן.

'וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִישׁ צַר וְאוֹיֵב הָמָן הָרָע הַזֶּה'. ולכאורה די אם היתה אומרת 'המן הרע הזה' בלבד, ומדוע הקדימה ואמרה 'איש צר ואויב'. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מְלַמֵּד שֶׁכשאמרה 'איש צר ואויב', הָיְתָה מְחַוָּוה [–מראה] בידה כְּלַפֵּי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ והתכוונה עליו, וּבָא מַלְאָךְ וְסָטַר יָדָהּ – והטה את ידה כְּלַפֵּי הָמָן, וסיימה 'המן הרע הזה'.

'וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ וגו' אֶל גִּנַּת הַבִּיתָן וגו' וְהַמֶּלֶךְ שָׁב מִגִּנַּת הַבִּיתָן'. תיבות 'מגינת הביתן' מיותרות, שאם הלך לשם בודאי שכשחזר חזר משם, אלא מלמד שמַּקִּישׁ שִׁיבָה של המלך מהגינה לְקִימָה שלו ויציאתו מן הבית אליה, מַה קִּימָה בְּחֵימָה, ככתוב 'והמלך קם בחמתו', אַף שִׁיבָה בְּחֵימָה נוספת, שראה בגינה דבר שהעלה יותר את חמתו, דְּאָזַל וְאִשְׁכַּח [–שהלך ומצא] לְמַלְאֲבֵי הַשָּׁרֵת, דְּאִיתַּמּוּ לֵיהּ בְּנַבְרֵי – שנדמו לו כאנשים, וְקָא עָקְרֵי לְאִילָנֵי דְּכוּסְתָנֵי – והיו עוקרים את אילנות הגינה. וְאָמַר לְהוּ אחשורוש, מַאי עוֹבְדַיְיכוּ – מה מעשיכם. אָמְרוּ לֵיהּ, דְּפַקְּדִינָן הָמָן – המן ציוה אותנו לעקור את האילנות. וכך כשחמתו גברה אָתָא לְבֵיתֵיהּ – שב לביתו.

'וְהָמָן נֹפֵל עַל הַמִּטָּה אֲשֶׁר אֶסְתֵּר עָלֶיהָ'. שואלת הגמרא: וכי שייך לומר לשון 'נֹפֵל', שפירושו נופל והולך כל הזמן, הלא נָפַל בלשון עבר מִיבָּעֵי לֵיהּ לומר, שהרי נפל פעם אחת. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מְלַמֵּד שֶׁכאשר ניסה להזדקף, בָּא מַלְאָךְ וְהִפִּילוֹ עָלֶיהָ שוב, וזהו לשון 'נופל', שהיה נופל והולך.

כשראה אחשורוש את מעשי שליחי המן בגינתו ואת מעשי המן בביתו, אָמַר, וַי מִבֵּיתָא וַי מִבָּרָא – אוי לי בביתי ואוי לי מחוצה לו, וזה נדרש מהנאמר בהמשך 'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הֲגַם לִכְבּוֹשׁ אֶת הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת', ולשון 'הגם' משמע שהיה לו עליו טענה על דבר נוסף, והיינו על מה שעשו שלוחיו בגינתו.

'וַיֹּאמֶר חַרְבוֹנָה וגו' גַּם הִנֵּה הָעֵץ אֲשֶׁר עָשָׂה הָמָן לְמָרְדֳּכַי' וגו' גְּבֹהַּ חֲמִשִּׁים אַמָּה'. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אַף חַרְבוֹנָה היה רָשָׁע, וּבְאוֹתָהּ עֵצָה של המן לתלות את מרדכי על העץ הָיָה, ולכן ידע שגובה העץ הוא חמשים אמה, אך בֵּינָן שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא נִתְקַיְּימָה עֵצָתוֹ, והמן נכשל, מִיָּד בָּרַח. וְהֵיינוּ דִּכְתִיב על הרשעים (איוב כז כב) 'וַיִּשְׁלַךְ עָלָיו וְלֹא יַחְמֹל מִיָּדוֹ בָּרוֹחַ יִבְרָח' – ה' משליך פורענות על הרשע בלי רחמים, ובני סיעתו וחבריו שעזרו לו בתחילה בורחים ממנו. וכן עשה חרבונה להמן.

'וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה'. מבארת הגמרא: שְׁתֵּי שְׁכִיכוֹת הָלְלוּ לָמָּה, והלא בכל המקרא נאמרה בכ"ף אחת ולא בשני כפי"ן. אלא לרמוז על שתי שככות, אַחַת שֶׁל מַלְכּוּ שֶׁל עוֹלָם, שמחל לישראל על שהשתחוו לצלם, וְאַחַת שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, ששככה חמתו על המן. וְאָמְרֵי לָהּ, ששתי שכיכות היו לאחשורוש, אַחַת שֶׁל אֶסְתֵּר – שכעס על המן שביקש להרגה, וְאַחַת שֶׁל וַשְׁתִּי – שהמן המליץ להרגה, וכעת כשנהרג נחה דעתו משתיהן.

הגמרא דורשת את הפסוקים המתארים את אשר אירע לאחר שהתגלה יוסף לאחיו במצרים, שיש שם רמז למרדכי היהודי: נאמר (בראשית מה כב) 'לְכֻלָּם [–לכל אחיו] נָתַן לְאִישׁ חֲלִפוֹת שְׂמָלֹת, וּלְבִנְיָמִן [שהיה אחיו אף מן האם] נָתַן חָמֵשׁ חֲלִפֹת'. תמהה הגמרא: הרי יוסף היתה לו העדפה מאביו על פני אחיו, שעשה לו כתונת פסים, ודבר זה גרם שאחיו יקנאו בו וימכרוהו לעבד למצרים, וכי אֶפְשָׁר שבְּדָבָר שֶׁנִּצְטַעֵר בּוֹ אוֹתוֹ צַדִּיק – יוסף,

---

שיחת שבת פרשת דברים, שבת חזון ה'תשד"מ

והרי ידוע פסק־דין ה'שולחן ערוך'[186] שכאשר יהודים מחליטים החלטות טובות - הנה עוד לפני קיום החלטות אלו בפועל ממש, נותן הקב"ה את ה"שכר" שמגיע עבור ענינים אלו.

ויהי־רצון שמתוך שמחה וטוב לבב יוסיף כל אחד ואחד בכל עניני תורה ומצוותיה, והעיקר — שכל אחד ואחד יקח את ה"מפתח" שברשותו ויפתח את התיבה שבה נמצאים כל הגילויים שנעשו על־ידי מעשינו ועבודתנו (כנ"ל סעיף ד), כולל - מפתח הלב כו', שעל־ידי־זה פועל את הגאולה הפרטית, ובצירוף כולם - זוכים לגאולה הכללית, גאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, בפועל ממש, למטה מעשרה טפחים, ומתוך שמחה וטוב לבב.

כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה להשליח־ציבור שי' לנגן "יהי רצון כו' שיבנה בית המקדש במהרה בימינו".

הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה.

יָכֹל בִּן הוּא עצמו, ויתן לבנימין יותר משאר האחים, וכיצד לא נזהר מזה. דְּאָמַר רָבָא בַּר מְחַסְיָא אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, בְּשָׁבִיל מִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים של מֵילָת [–צמר נקי ומשובח] שֶׁהוֹסִיף יַעֲקֹב לְיוֹסֵף בבגדיו, יותר מִמה שנתן לְשְׁאָר אַחָיו, קינאו בו אחיו ומכרו אותו לעבד, וְנִתְגַּלְגֵּל הַדָּבָר וְיָרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם, שיוסף נהיה משנה למלך מצרים וירדו אחריו אביו ואחיו, ומחשש שמא יכבשו את ארצם החלו לשעבדם. ואם כן קשה מדוע נתן יוסף לבנימין יותר מכל האחים.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִן בַּר יֶפֶת, מה שנתן לו חמש חליפות, רֶמֶז רָמַז לוֹ יוסף לבנימין, שֶׁעָתִיד בֶּן לְצֵאת מִמֶּנּוּ – מבנימין, שֶׁיהיה משנה למלך כיוסף, וְיֵצֵא מִלְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ בַּחֲמִשָּׁה לְבוּשֵׁי מַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ח טו) 'וּמָרְדֳּכַי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וְגוֹ' וְחוּר וַעֲטָרָת זָהָב גְּדוֹלָה וְתַכְרִיךְ בּוּץ וְאַרְגָּמָן'. הגמרא מפרשת פסוקים נוספים מפרשת התגלות יוסף לאחיו: נאמר בפסוק (בראשית מה יד), 'וַיִּפֹּל עַל צַוְּארֵי בִנְיָמִן אָחִיו וַיֵּבְךְּ וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל צַוָּארָיו'. שואלת הגמרא: וכי בַּמָּה צַוָּארִין הָוֵי לֵיהּ לְבִנְיָמִן, ומדוע נאמר 'צווארי' בלשון רבים. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, צוואר כאן מרמז על בית המקדש, שיוסף בָּכָה עַל שְׁנֵי בתי המִקְדָּשִׁים שֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין וַעֲתִידִין לֵיחָרֵב. 'וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל צַוָּארָיו', היינו שבָּכָה עַל מקדש אחד, והוא מִשְׁכַּן שִׁילֹה שֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף, וְעֲתִידִין לֵיחָרֵב.

נאמר בדברי יוסף לאחיו (שם מה יב) 'וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רֹאוֹת וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִין כִּי פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם'. ויש להבין מה ראה להזכיר את בנימין בפני עצמו, והלא כשאמר 'עיניכם רואות' כלול בו גם בנימין. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, יוסף רצה לשכנע את אחיו שאין לו טינה עליהם שמכרוהו למצרים, ושמחל להם על זה, ולכך פירט את בנימין, וכך אָמַר לָהֶם, כְּשֵׁם שברור לכם שֶׁאֵין בְּלִבִּי טינה עַל בִּנְיָמִין אָחִי, שֶׁהרי לֹא הָיָה בִּמְכִירָתִי, כָּךְ אֵין בְּלִבִּי טינה עֲלֵיכֶם. ושמא תאמרו שרק בפה אני אומר כך, ובליבי יש לי עליכם, לכך הוסיף 'כִּי פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם', 'כִּי פִי', נדרש כְּפִי', דהיינו, כמו שאני אומר בפי שאין לי עליכם דבר, כֵּן הוא גם בלִבִּי.

נאמר (שם מה כג) 'וּלְאָבִיו שָׁלַח כָּזֹאת עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נֹשְׂאִים מִטּוּב מִצְרָיִם'. מבארת הגמרא: מַאי הכוונה 'מִטּוּב מִצְרַיִם'. אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שָׁלַח לוֹ יַיִן [יָשָׁן] שֶׁדַּעַת זְקֵנִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ, והוא טוב להם מן הכל.

נאמר (שם נ יח) 'וַיֵּלְכוּ גַּם אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו'. אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מה שהאחים השתחוו ליוסף אף שהיו גדולים וחשובים ממנו, הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אינשי – זה מה ששגור בפי העולם, תַּעֲלָא [–שועל] בְּעִידְנֵיהּ – כששעתו מצלחת והוא שולט, גם האריה שהוא מלך החיות, סָגִיד לֵיהּ – משתחוה לו. כלומר, אם השעה משחקת לאדם הנחות בדרגה ממך, כופף עצמך לפניו והשתחוה לו, וכך נהגו אחי יוסף שהשתחוו לו בעת מלכותו אף שהיו חשובים ממנו.

שואלת הגמרא: מדוע נחשב יוסף כלפי אחיו תַּעֲלָא – שועל, כלומר שנחות הוא מהם, מַאי בְּצִירוּתֵיהּ מַאֲחַוויהּ – במה הוא פָּחוּת מאחיו, שניתן לכנותו כשועל לעומתם. משיבה הגמרא: אִילָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר – דברי רבי אלעזר נאמרו על פסוק אחר, שנאמר בשהגיע יוסף ליעקב קודם מיתתו (שם מז לא), 'וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה', ועל כך אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, תַּעֲלָא בְּעִידְנֵיהּ סָגִיד לֵיהּ, ויוסף כלפי אביו ניתן לכנותו שועל.

נאמר (שם נ כא) 'וְיַנַּחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם'. אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִלַּמֵּד שֶׁאָמַר לָהֶם דְּבָרִים שֶׁמִּתְקַבְּלִין עַל הַלֵּב. אמר להם בדרך משל, וּמָה עֲשָׂרָה נְרוֹת שמעלים הרבה עשן, ובדרך הטבע הם מכבים נר יחידי שעומד מעליהם, ומכל מקום לֹא יָכְלוּ לְכַבּוֹת נֵר אֶחָד, קל וחומר נֵר אֶחָד, הֵיאַךְ יָכוֹל בעשן העולה ממנו לְכַבּוֹת עֲשָׂרָה נְרוֹת. והנמשל הוא, שאם עשרת האחים שרצו להרע ליוסף לא הצליחו, קל וחומר שיוסף לא יוכל להרע לעשרת אחיו.

הגמרא חוזרת לבאר את פסוקי המגילה: 'לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וִיקָר'. אָמַר רַב יְהוּדָה, 'אוֹרָה' זוֹ תּוֹרָה, וּדְיֵינוּ שֶׁהַמַּן גָּזַר שלא יעסקו בתורה, וְלאחר מפלתו עסקו בתורה ללא פחד, וְכֵן מצינו שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת אוֹר, שֶׁהוּא אוֹמֵר (משלי ו כג) 'כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר'. 'שִׂמְחָה' זֶה יוֹם טוֹב, שגזר עליהם שלא יקיימו מצות יום טוב, וּלאחר מפלתו קיימו את הימים טובים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים טז יד) 'וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ'. 'שָׂשׂוֹן' זוֹ מִילָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קיט קסב) 'שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ', ופסוק זה אמרו דוד על מצות מילה שניתנה במאמר ולא בדיבור. 'וְיִקָר' שפירושו כבוד, אֵלּוּ תְּפִלִּין, שהם כבודן של ישראל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים כח י) 'וְרָאוּ כָל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָ' – יהיה להם יראת כבוד ממך, וְתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, 'שם ה' הנקרא עליך' אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבְּרֹאשׁ, שהם מביאים כבוד לישראל, וירא מן העמים אליהם.

'וְאֵת פֶּרַשַׁנְדָּתָא וְגוֹ' עֲשָׂרֶת בְּנֵי הָמָן בֶּן הַמְּדָתָא צֹרֵר הַיְּהוּדִים הָרָגוּ'. אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי – מהעיר יפו, שמותם של עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן, וְכן את התיבה 'עֲשֶׂרֶת' שנאמרה אחר שמותם, צָרִיךְ הקורא לְמַשְׁרְיֵנְהוּ [–לקרוא אותם] בְּנְשִׂימָה אַחַת – ללא הפסק נשימה בינתיים. מַאי טַעֲמָא, כדי לרמז דְּכוּלְּהוּ בַּהֲדֵי הֲדֵי נָפְקוּ נִשְׁמָתַיְיהוּ – כולם יצאה נשמתם בבת אחת.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, האות וי"ו וְיִוְּוָתָא [–שהוא הבן האחרון הנמנה בעשרת בני המן], צְרִיךְ לְמִימְתְּחֵהּ בְּזִקְיָפָא – צריך למתחה ביותר כעץ פשוט וארוך, כְּמוֹרְדְיָא – כמשוט הספינה דְּמשתמשים בו בנהר לְבָרוֹת, להרחיק את הספינה מן האבנים והמכשולות המעכבים אותה מלעבור. מבארת הגמרא: מַאי טַעֲמָא, כדי לרמז דכוּלְּהוּ בְּחַד זִקְיָפָא אִזְדְּקִיפוּ – שכל בני המן נתלו על עץ אחד ארוך זה למטה מזה.

הגמרא מבארת את סדר כתיבת השירות האמורות בתנ"ך: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָא, דָּרַשׁ רַבִּי שְׁלֵמָא אִישׁ כְּפַר תַּמְרְתָּא, כָּל הַשִּׁירוֹת שנאמרו בתנ"ך, כּוּלָּן נִכְתְּבוּת אֲרִיחַ עַל גַּבֵּי לְבֵנָה וּלְבֵנָה עַל גַּבֵּי אֲרִיחַ. כלומר, המשילו את הכתב שהוא קצר לאריח, ואת החָלָק שהוא ארוך ללבינה, שכל השירות נכתבות באופן שהכתב עומד על גבי החלק שבשורה מתחתיו, חוּץ מִשִּׁירָה זוֹ – הריגת עשרת בני המן, וְשירת שלשים ואחד מַלְכֵי כְּנַעַן שנהרגו בכיבוש ארץ ישראל (יהושע יב), שֶׁנִּכתבות אֲרִיחַ עַל גַּבֵּי אֲרִיחַ וּלְבֵנָה עַל גַּבֵּי לְבֵנָה – כתב על גבי כתב, וחלק על גבי חלק. מבארת הגמרא: מַאי טַעֲמָא שירות אלו נכתבות כך, כדי לרמז שֶׁלֹּא תְּהֵא תְּקוּמָה לְמַפַּלְתָּן של צוררי ישראל. שקצר העומד על הארוך, אינו חושש להרחיב צעדיו, לפי שיש לו מרחב תחתיו, אבל כשעומד על מקום במדתו, חושש לזוז ממקומו, וכן כאן לא יוכלו להתרחב ולקום ממפלתם, ואם היה נכתב אריח על גבי לבינה, היה מקום לכתב להתרחב.

'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ וגו' וּמַה שְׁאֵלָתֵךְ וְיִנָּתֵן לָךְ'. התחיל לדבר בכעס, וסיים בלשון רכה, ושאל את אסתר 'מה שאלתך'. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מְלַמֵּד שֶׁאחרי שדיבר בכעס, בָּא מַלְאָךְ וּסְטָרוֹ עַל פִּיו, ולכך המשיך בלשון רכה.

'וּבִקְּשָׁה [–אסתר] לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם הַסֵּפֶר יָשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר חָשַׁב עַל הַיְּהוּדִים עַל רֹאשׁוֹ'. מקשה הגמרא: מדוע כתוב 'אָמַר' בלשון זכר, 'אָמְרָה' מִיבָּעֵי לֵיהּ, שהרי אסתר אמרה וביקשה מהמלך שתשוב מחשבת המן. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (אָמְרָה לוֹ) הלשון 'אמר' בא ללמד, שמרדכי ציוה לכל ישראל שיעשו פורים בכל שנה ושנה לזכר הנס, וְיֵאָמֵר כַּפֶּה מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסֵּפֶר, כלומר, שיקראו מתוך מגילה הכתובה לפניהם את מחשבת המן לאבד את ישראל ואת ביאת אסתר למלך להצלתם.

'דִּבְרֵי שָׁלוֹם וֶאֱמֶת'. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם וְאָמְרֵי לַהּ אָמַר רַבִּי אַסִּי, מה שנקראת המגילה דברי 'אמת', מִלַּמֵּד שֶׁצְּרִיכָה שִׁרטוּט בין שורותיה, כַּאֲמִיתָּה שֶׁל תּוֹרָה – כספר תורה הנכתב בשירטוט.

'וְכַאֲשֶׁר קִיְּמוּ עַל נַפְשָׁם וְעַל זַרְעָם דִּבְרֵי הַצֹּמוֹת וְזַעֲקָתָם. וּמַאֲמַר

המשך בעמוד קכד

אֶסְתֵּר קַיָּם דִּבְרֵי הַפֻּרִים הָאֵלֶּה וְנִכְתָּב בַּסֵּפֶר'. והיינו שעל ידי
השתדלות אסתר אצל המלך בא הנס וקיים את ימי הפורים האלו.
שואלת הגמרא: 'מַאֲמַר אֶסְתֵּר' אין, 'דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת' לֹא – וכי רק
השתדלות אסתר הביאה את הנס, ואילו הצומות והתפילות
שזעקו בני ישראל לא הועילו. עונה הגמרא: אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יש
לחבר את הפסוקים ולקרוא כך, 'דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת וְזַעֲקָתָם וּמַאֲמַר
אֶסְתֵּר', על ידי שניהם 'קַיָּם (את ימי) [דִּבְרֵי] הַפֻּרִים הָאֵלֶּה'.
'כִּי מָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְגָדוֹל לַיְּהוּדִים וְרָצוּי לְרֹב
אֶחָיו'. מדייקת הגמרא: רק 'לְרֹב אֶחָיו' היה רצוי, וְלֹא לְכָל אֶחָיו,
מְלַמֵּד שֶׁכִּיוֵּן שנכנס לשררה, לצאת ולבוא אצל המלך, והתבטל
מדברי תורה, פֵּירְשׁוּ מִמֶּנּוּ מְקֻצָּת חבריו שבַּנֶּהֱרְדְּעִין.
הגמרא מביאה מאמרים בחשיבות תלמוד תורה: אֲמַר רַב יוֹסֵף,
גָּדוֹל מעלת תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַצָּלַת נְפָשׁוֹת. וראיה לדבר, דִּהְרֵי
מַעֲקָרָא – בעלייה הראשונה מהגלות לארץ ישראל בתחילת
מלכות כורש, קודם שהתעסק מרדכי בהצלת ישראל מגזירת המן,
חָשְׁיב לֵיהּ לְמָרְדְּכַי בְּתַר אַרְבָּעָה – הזכיר הפסוק את מרדכי במנין
האנשים החשובים אחרי הרביעי, וְאילו לְבַסּוֹף – בעלייה השניה
בימי דריוש השני, שהיתה אחר שבטל מן התורה ועסק בהצלת
נפשות, הזכירו אותו בְּתַר חֲמִשָּׁה. שכן מַעֲקָרָא – בעלייה
הראשונה כְּתִיב (עזרא ב א־ב) 'וְאֵלֶּה בְּנֵי הַמְּדִינָה הָעלים מִשִּׁבְיֵי
הַגּוֹלָה וגו' אֲשֶׁר בָּאוּ עִם זְרֻבָּבֶל יֵשׁוּעַ נְחֶמְיָה שְׂרָיָה רְעֶלְיָה מָרְדְּכַי
בִּלְשָׁן', הרי שמנו אותו לאחר הרביעי. וּלְבַסּוֹף – בעלייה השניה
כְּתִיב (נחמיה ז ז), 'הַבָּאִים עִם זְרֻבָּבֶל יֵשׁוּעַ נְחֶמְיָה עֲזַרְיָה רַעַמְיָה נַחֲמָנִי
מָרְדְּכַי בִּלְשָׁן', הרי שמנו אותו לאחר החמישי. והטעם שירד
מחשיבותו, משום שהתבטל מתלמוד תורה ועסק בהצלת נפשות.
אֲמַר רַב וְאִיתֵימָא רַב שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא, גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר
מִבְּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁלְּכָל כָּל זְמַן שֶׁכְּרוּז בֶּן נַרְיָה רבו של עזרא היה
קַיָּם – חי, לֹא הִנִּיחוֹ עֶזְרָא בבבל וְלֹא עָלָה לארץ ישראל בעלייה
הראשונה בימי כורש, לבנות את בית המקדש בירושלים, אלא
עלה רק בשנה השביעית לדריוש השני, כמבואר בעזרא (ז ח).
אֲמַר רַבָּה אֲמַר רַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא, גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה
יוֹתֵר מִפִּכּוּי אַב וְאֵם, שֶׁכֵּן כָּל אוֹתָן ארבע עשרה שָׁנִים שֶׁהָיָה יַעֲקֹב
אָבִינוּ בְּבֵית עֵבֶר ולמד תורה, לֹא נֶעֱנַשׁ על שלא שהה ליד אביו
ואמו ולא כבדם. דְּאָמַר מַר,